

Nr 8.

Ankom till riksdagens kansli den 6 maj 1921 kl. 1. e. m

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av herr Godéns m. fl. motion, nr 235, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående översflyttande på Sala stads samtliga skattskyldiga invånare av den bergsmän och gruvjordsägare i staden påvilande väghållningsskyldighet.

Närvarande: Herrar Eriksson i Stockholm, Hansson i Bäck, Corneliussön, Sjögren*, Ros*, Granath, Wahren, Leffler, Ericson i Boxholm och Lagerqvist.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en inom andra kammaren väckt motion nr 235, som för förberedande behandling hänvisats till utskottet, hava motionärerna hemställt, att riksdagen måtte besluta att uti skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag om det sätt, varpå den nu bergsmän och gruvjordsägare inom Sala stad påvilande vägunderhållningsskyldigheten kunde överslyttas på Sala stads samtliga skattskyldiga invånare.

I fråga om motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Det spörsmål, som genom ifrågavarande motion dragits under riksdagens prövning, har sedan mycket lång tid tillbaka från skilda synpunkter varit föremål för olika myndigheters prövning. Utskottet vill

Historik.

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 13 saml. 3 avd. 5 häft. (Nr 8.) 1

här, med ledning av vad utskottet från handlingarna rörande omförmälda ärenden inhämtat, lämna en kort översikt över frågans sakliga och rättsliga innebörd.

I staden Sala har väghållningsbesväret av gammalt ålegat endast jorden utanför den egentliga staden, nämligen den s. k. gruvefråse- eller bergsfråsejorden, även benämnd gruvejorden, samt stads- eller bergsmansjorden jämväl kallad kronojorden.

Gruvejorden har tillkommit genom odlingar och intagor av silververksidkare och så kallade rotekarlar å utmarken kring Sala gruva. Vid dessa odlingar och intagor hava innehavarna genom åtskilliga äldre k. brev tillförsäkrats att varda bibehållna såsom nödigt understöd för gruvdriften.

Stads- eller bergsmansjorden åter härrör från åtskilliga av konung Gustaf II Adolf och senare regenter till staden donerade egendomar. Dessa inägor hava med föranledande av föreskrift i stadens privilegier av år 1624 ursprungligen varit indelade på stadens gårdar, varvid de särskilda lotterna, till antalet liksom nu 160 stycken, benämnts bergsmans- tomter. Samfälligheten av bergsmanstomternas ägare bildade det s. k. Sala Bergslag. På grund av föreskrift i privilegierna hava bergsmanstomterna från början varit förenade med var sin gård i staden, så att det varit förbjudet att skilja bergsmansjord från motsvarande gård, men genom k. brev den 10 okt. 1851 har detta förbud upphäfts. Av stadsjordens skogs- och betesmark, i en av stadsfullmäktige år 1895 till kammarkollegium avgiven redogörelse för stadens donationsjordar, kallad Sala stads eller Bergslags skog och utmark, har största delen varit utskiftad på bergsmanstomterna, under det en annan del varit avsatt för gemensamt behov. I en av stadens magistrat till 1852 års kommitté för undersökning om grunderna för städernas beskattning insänd redogörelse angående stadens förhållanden uppgavs, bl. a., att å utmarken vore utlagda 163 lotter, om tillsammans 7,695 tunnland, av vilka 160 tillkomme bergsmanstomterna, 1 bergsmästarbostället Väsby och 2 komministerns och klockarens löningsjordar, samt att den återstående för gemensamt behov avsatta utmarken omfattade 2,422 tunnland. Inberäknat 2,056 tunnland impedimenter utgör utmarkens hela areal 12,173 tunnland.

År 1823 har i och för den så kallade salpeterhjälpens utgörande verkställt skattläggning till mantal av såväl gruvejorden som stads- eller bergsmansjorden ävensom av bergsmästar (bergshauptmans-) bostället Väsby. Gruvejorden, som enligt skattläggningsinstrumentet innehållit i areal 255

tunnland åker, 1,074 tunnland äng och 719 tunnland betesmark samt⁷ enligt uppgift i magistratens nyssnämnda redogörelse, blivit graderad till $265 \frac{9}{16}$ tunnland, hade vid förrättningen föreslagits till $9 \frac{15}{16}$ mtl, stads- eller bergsmansjorden till 32 mtl och bostället Väsby till $\frac{3}{16}$ mtl. Skatteläggningen har fastställts av kammarkollegium den 18 juli 1826. Enligt vad instrumentet uttryckligen angiver, har vid skatteläggningen av bergsmansjorden, i instrumentet benämnd tomtejorden, även tagits hänsyn till dithörande utmark, vadan alltså Sala stads och bergslags skog och utmark i dess helhet är inbegripen under nyssnämnda 32 mantal.

Genom ett till följd av k. brev den 13 juli 1887 upprättat avtal om upplösning av det bestående rättsförhållandet mellan kronan och Sala bergslag har vidare bestämts, att den till bergslaget förlänade stads- eller bergsmansjorden skall med full äganderätt upplåtas åt bergslagsintressenterna. Denna bestämmelse synes emellertid endast hava vunnit tillämpning i fråga om inägorna, vilka i följd därav anses hava förlorat sin karaktär av donationsjord.

Beträffande däremot skogen och utmarken har staden på 1890-talet anhängiggjort rättegångar såväl mot Sala bergslag om återvinning till staden av den för bergslagens gemensamma behov avsatta delen av skogen och utmarken som mot de särskilda innehavarna av de på bergsmansstomterna indelade skogs- och utmarkslotterna i enahanda syfte beträffande dessa lotter. Av dessa rättegångar hava tre — däribland den mot bergslaget — avgjorts genom Kungl. Maj:ts domar den 15 okt. 1895 till stadens förmån, därvid vederbörande alltså blivit ålagda att till staden avträda den omstämda marken såsom varande ren donationsjord. Med hänsyn till utgången av dessa tre mål hava stadsfullmäktige ansett stadens rätt till all skogen och utmarken, vars hela areal då upptagits till 4,995 hektar, kunna betraktas såsom »ostridig», om än staden nödgats fullfölja några av de vilande rättegångarna. All bergsmansjorden förut tillhörande skog och utmark måste således numera anses hava återgått till staden.

Vid den år 1863 verkställda hittills gällande delningen av stadens vägar har emellertid följts den grund, att ägarna av bergsmansjorden skola svara för 32 mtl och ägarna av gruvejorden för $9 \frac{15}{16}$ mtl och vad sålunda belöper, särskilt å ägarna av bergsmansjorden och särskilt å ägarna av gruvejorden, fördelas mellan dem, för bergsmansjorden efter tomtetalet och för gruvejorden efter kapplandstalet, d. v. s. den uppmätta ytvidden. För gruvejorden, som tillföre enligt magistratens ovan berörda redogörelse har att bidra till vägunderhållet endast med pen-

ningar och efter jordarnas gradering, har alltså ställningen enligt 1863 års vägdelning förändrats därhän, att jorden deltagar i vägunderhållet in natura och efter jordarnas refningsinnehåll.

Ehuru, på sätt ovan omnämnts, skogen och utmarken i senare tid frångått bergslaget, har bergsmansjorden icke i anledning därav erhållit någon minskning i sin väghållningsskyldighet, utan bergsmanstomterna få fortfarande utgöra hela det på bergsmansjorden enligt vägdelningen belöpande vägunderhållet. Detta förhållande har blivit uttryckligen fastslaget vid en år 1899 mellan staden och bergslaget träffad överenskommelse angående reglering av åtskilliga mellan staden och bergslaget svävande frågor, i det att Sala stad avstått från alla anspråk på de delar av Sala Damm, som vid laga skifte å den till bergsmanstomterna hörande inrösningsjorden för gemensamt behov avsatts, mot det att bergslaget å sin sida avstått från alla anspråk på stadens deltagande i underhållet av de då av bergslaget underhållna vägar och broar.

Efter ansökning av de väghållningsskyldiga i Sala stad verkställdes under år 1903—1909 ny delning av Sala stads vägar.

Sedan besvär anförts hos Kungl. Maj:ts Befallningshavande i Västmanlands län över nämnda vägdelningsförrättning samt K. B. genom utslag den 6 oktober 1910, med ogillande av den i besvären förda talan, fastställt förrättningen, fann Kungl. Maj:t, med anledning av i målet fullföljd talan, genom utslag den 24 januari 1912 ej skäl att göra ändring i K. B:s utslag.

I sistnämnda utslag yttrade K. B. vidkommande ett i besvären framkastat spörsmål, vem underhållet av Sala stads vägar ålåge, samt om delningsgrunden följande. K. B. som inhämtat, att stadskommunen såsom sådan under förrättningens fortgång frivilligt åtagit sig en väsentlig andel av underhållet utav de allmänna vägarna å stadens område, funne det vara genom vad i målet förekommit tydligen ådagalagt, att väghållningsskyldigheten å stadens område av ålder ålegat innehavarna av bergsmansjorden och av gruvefrälsejorden, samt att det vägunderhåll, som efter visst angivet hemmantal fallit på dessa skilda grupper av jordar, sedermera inom dem fördelats bland bergsmansjordägarna efter tomtetal och bland gruvefrälsejordägarna efter deras jords ytmåtts kapplandstal; och emedan i besvären ej ens uppgivits, än mindre visats, att, efter förslag om annan grund för fördelningen av ifrågavarande tunga, överenskommelse därom träffats, utan fast hellre det förekomme dels att, vad särskilt gruvfrälsejorden anginge, de väghållningsskyldiga vid samman-

träde inför magistraten i Sala den 16 juni 1908, då fråga förevarit om delningsgrunden, enligt magistratens protokoll förklarar sig önska den hittills varande grundens bibehållande, dels ock att de väghållningsskyldiga vid sammanträde inför förrättningsmannen den 17 november 1909 enhälligt godkänt, att två då företedda, av stadskamreraren upprättade sammandrag över ägorna av bergsmansjorden och över ägorna av gruvfrälsejorden skulle med deras sifferuppgifter oförändrade ligga till grund för vars och ens andel i väghållningsskyldigheten, i sammanhang varmed antecknats, att bergsmännen skulle påföras väghållning för 32 mantal eller 160 bergsmanstomter, vartill skulle komma Sala Damms ägare för 3 bergsmanstomter och Väsby kungsgård för 1 bergsmanstomt, och gruvjordsägarna för $9 \frac{15}{16}$ mantal, alltså fann K. B. vad i denna del av besvären yrkats icke kunna vinna vidare avseende.

I en till K. B. den 24 maj 1919 inkommen skrift anhöllo L. J. Jansson, J. B. Norling och Gustaf Hedman i uppgiven egenskap av ombud för samtliga ägare av bergsmansjord och gruvefrälsejord i Sala, att K. B. måtte vidtaga åtgärder för åstadkommande av en sådan anordning, att det dessa jordägare åliggande vägunderhållet komme att åvila samtliga skattskyldiga inom samhället.

Uti nämnda skrivelse anfördes bland annat följande. Väghållningsskyldigheten hade av ålder påvilat den jordbrukande befolkningen inom Sala stads område, och torde detta förhållande härleda sig från den tid, då stadens innevånare endast bestode av bergsmansjordsägare, vilka oskiljaktligt med sin åkerbruksjord även innehade en tomt i staden. Denna stadstomternas sammankoppling med bergsmans- och gruvjorden utom stadens planlagda område hade emellertid sedermera upphört. Men skyldigheten för staden som sådan att röja väg och hålla broar så långt stadens ägor räcka föreläge fortfarande, då därom år 1734 meddelad bestämmelse fortfarande vore gällande. Det syntes därför sökandena, att berörda skattebördors läggande på endast den jordbrukande delen av stadskommunens befolkning icke ägde stöd i gällande lag och författning och därför ej heller borde i fortsättningen få tillämpas. Ifrågavarande uråldriga praxis syntes emellertid vara ofrånkomlig, då trots till stadens myndigheter gjorda framställningar i saken ändring ditintills icke kunnat vinnas. Det orätta i förhållandet ville sökandena ytterligare understryka, med att framhålla, att Sala stad med sina bortåt 11,000 tunnland skogsmark och 500 tunnland tilldelningsjord icke hade något vägunderhåll liksom heller icke någon vägskatt. Stadens fastighetsägare, affärs- och industrimän, tjänstemän, hantverkare och andra yrkesutövare av skilda slag hade ingen

väghållningsskyldighet eller vägskatt. Sala silvergruva, Strå kalkbruk m. fl. hade var för sig ett litet vägunderhåll i proportion till dess jord, men ingen vägskatt för sin industriella verksamhet, ej heller för sin arbetspersonal. Med ett ord: alla, som ej ägde jord utom stadens planlagda område, hade icke någon som helst skyldighet att deltaga i vägars bygande, förbättring eller underhåll. Därtill komme, att brukarna ensamma hade att betala i prästlöner omkring 10,500 kronor, vilket ökade en orättvisa, som saknade sitt motstycke i hela vårt land. Sökandena framhöllo till sist, att som de av gammalt tillhörde Sala stads kommun, de därmed gått miste om det statsbidrag, som eljest årligen utginge till vägunderhåll för ett lagenligt vägdistrikt.

Stadens icke väghållningsskyldiga innevänares uppfattning i frågan framfördes å allmän rådstuga den 15 juli 1920. Det anfördes från detta håll i huvudsak följande. Ehuru allt vägunderhåll å stadens område förut ålegat jordägarna, hade staden vid senaste vägdelningen åtagit sig att underhålla åtskilliga vägar och broar, och staden hade således redan nu ett ganska betungande vägunderhåll; kostnaden för detsamma hade uppgått under år 1918 till 7,361:55 kronor. Vägunderhållet kunde nog kännas ganska betungande för stadens jordägare, men å andra sidan kunde med fog framhållas, att vägunderhållet vore nästan lika kännbart för den jordägande befolkningen i våra landskommuner. Visserligen betalade staten en del av den uppskattade kostnaden för vägunderhållet på landet, men då vore att märka, att jordägarna där förutom sitt vägunderhåll in natura i de flesta väghållningsdistrikt finge vidkännas en ganska betungande vägskatt. Därest staden skulle utbjuda vägunderhållet på entreprenad, kommer kostnaden därför att bliva betydligt mera kännbar än nu, då underhållsarbetet å de särskilda väglotterna kunde utföras av jordbrukare, som hade arbetsfolk och egna dragare. Om vägunderhållningsbesväret finge avlyftas från jorden och i stället påföras staden såsom kommun eller samfällighet, skulle detta, med hänsyn till det ökade värdet, som jordägarnas fastigheter därigenom skulle erhålla, i verkligheten innebära, att staden till jordägarna skänkte bort ett belopp, som motsvarade kapitalvärdet av den årliga kostnaden för vägnas underhåll. Slutligen förtjänades att anmärka, att en del av stadens innevänares betungades med en ganska dryg gatuskatt och att jordägarna säkerligen icke skulle utan vidare åtnöjas med att denna skatt lades på stadens samtliga innevänares.

Uti i ärendet avgivet yttrande anslöto sig stadsfullmäktige i Sala till ovan sist återgivna synpunkter, och påpekade stadsfullmäktige där-

jämte, att stadens gårdsägare vore skyldiga att icke blott erlægga särskild gatuskatt utan jämväl bekosta renhållningen av gatorna såväl sommar- som vintertid. Beträffande det gjorda påståendet, att vägunderhållets läggande endast på den jordbrukande befolkningen skulle sakna stöd i gällande lag och författning, påpekade stadsfullmäktige, att ovan omförmälda besvär över den år 1909 avslutade vägdelning blivit av Kungl. Maj:t ogillade, ävensom att mål, anhängiggjort av allmän åklagare mot jordägare, som försummat väghållning, hos Kungl. Maj:t blivit så avdömt, att jordägare förklarats skyldig ersätta, vad som för avhjälpande av brister å hans väglotter av vederbörande utbetalts.

Genom resolution den 16 okt. 1919 fann K. B., L. J. Janssons m. fl. framställning icke lagligen kunna till någon dess vidare åtgärder föranleda.

Häröver anfördes emellertid besvär hos Kungl. Maj:t med yrkande om bifall till den gjorda framställningen.

Detta ärende har den 22 april 1921 av Kungl. Maj:t avgjorts; och har Kungl. Maj:t icke funnit skäl göra ändring i K. B:s nyssnämnda resolution. Kungl. Maj:t har emellertid ansett det böra tagas under övervägande, huruvida ej genom överenskommelse mellan Sala stad samt ägarna av bergsmansjord och gruvfrälsejord därstädes, dessa jordägare skulle kunna mot erläggande till staden av särskild vägskatt eller eljest på skäliga villkor befrias från vägunderhållet samt detta i stället övertagas av staden. För sådant ändamål har Kungl. Maj:t anbefallt K. B. att höra vederbörande i Sala, huruvida de vilja förena sig om träffande av överenskommelse i nu antydd riktning att underställas Kungl. Maj:ts prövning och fastställelse.

Beträffande den rättsliga sidan av förevarande sak synas de avgöranden, som träffats av vederbörande högsta instanser, icke lämna rum för någon vidare tvekan därom, att de rådande förhållandena, med avseende å vägunderhållet i Sala, äga stöd i gällande lag.

Utskottet.

Vidkommande emellertid det av jordägarne resta kravet om förändring av samma förhållanden i den riktning, att vägunderhållet skulle övertagas av stadens samtliga invånare, har utskottet, i den mån utskottet ägt möjlighet överblicka förhållandena, väl funnit de av jordägarna framställda synpunkterna vara värda beaktande och böra föranleda den utredning, som för närvarande kan visa sig möjlig. Det torde härvid böra framhållas, att den ihärdighet, med vilken jordägarne själva sedan lång tid tillbaka fört fram sina önskemål och som föranlett dem att nu, då andra utvägar syns dem oframkomliga, påkalla riksdagens medverkan för

realiserande av sina önskemål, i allt fall utvisar, att den nuvarande anordningen för dem framstår som en kännbar tunga, från vilken de ur rättvisans och billighetens synpunkt anser sig böra vinna befrielse.

Å andra sidan lär den av utskottet lämnade översikten av de i frågan å ömse sidor anförda argument giva vid handen, att vid frågans lösning jämväl andra synpunkter äro att beakta än dem, som blivit av jordägarna framställda.

Då sålunda jordägarna vid upprepade tillfällen framhålla, att de med avseende å den dem åvilande vägunderhållningsskyldigheten intaga en särställning i riket, kan häremot framhållas, att, enligt vad utskottet inhämtat, i ej mindre än 25 av rikets städer väghållningsskyldigheten åvilar vissa av stadsinvånarna, i allmänhet innehavarna av jordbruksfastigheter eller i allt fall de utanför den egentliga staden befintliga jordägarna. Och det kan anmärkas, att i tre städer motsvarande väglängd är större än i Sala och att i ytterligare minst sex städer densamma överstiger 15,000 meter.

Redan av det sålunda anförda synes utskottet framgå, att det icke nu torde vara lämpligt företaga en sådan utredning, som av motionärerna begärts, eller en utredning i syfte att åstadkomma särskilda bestämmelser för reglerande allenast av de i motionen berörda förhållandena i Sala stad.

Härtill kommer att frågan om vägunderhållningsskyldigheten i stad inom en icke avlägsen framtid kommer att till utredning upptagas av den nu arbetande vägkommissionen, och det lär icke råda något tvivel därom att kommissionen då även kommer att i ett sammanhang behandla de å särskilda orter föreliggande spörsmål av enahanda eller liknande art som de ifrågavarande. Enligt utskottet meddelad upplysning har ordföranden i vägkommissionen för sin del uttalat, att den generella regel, på vilken kommissionen tänkt sig att lagstiftningen angående väghållningsskyldighet i stad borde grundas, eller att väghållningsskyldigheten i stad skulle bekostas enligt de allmänna grunderna för bestridande av kommunala utgifter, icke borde få utan vidare avlösa de nuvarande speciella anordningar, som gå i en annan riktning, och att det därför torde bliva nödvändigt att för åstadkommande av erforderliga specialbestämmelser utfinna former med samma syfte som likställighetsöverenskommelserna.

Under nuvarande förhållanden lär alltså någon utredning i frågan icke kunna åvägabringas i vidare mån än att genom vederbörande myndigheters ingripande en undersökning bör kunna komma till stånd rörande möjligheterna för åstadkommande av en dylik överenskommelse mellan jordägarna och stadens övriga invånare. Genom Kungl. Maj:ts beslut av

den 22 april 1921 har emellertid en sådan utredning blivit igångsatt, och därmed har det i motionen framförda önskemål redan vunnit beaktande.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att herr Godéns m. fl. motion nr 235 icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 3 maj 1921.

På utskottets vägnar:

ERNST ERIKSSON.
